

Laafu kii

Leminganno ı t'a hun η υ : « Laafu n ho ! »

Kii kən han bı han, ɔɔɔ laafu min n a t'a dıdale ɔɔɔ n. A tı dıdɔkɔler kale ɔɔɔ, k'ɔ da ma ɔ dudu ɔ gi kan yaba kı, balaa, yaba n ger gın.

Karında lækaleho

1. K'ɔɔɔ letaa k'ɔ laafuyı, k'ɔ dintin ba ɔ ma laatu.

Yabaɔɔɔ brɔɔ han dintin bıne n η y'a nan, bı minto bı, ɔɔɔ gaanun ɔ jıbe dintin ma.

- K'ɔ bɔɔ ɔ ke kan ɔ hallu kı warıɔ mıɔɔa dɔmın leu.
- ɔ bɔɔ gumə bı zalıɔ buguntu yer n, kan bɔɔ laatu hal bı ma.
- K'ɔ buyeɔ hən kan bɔɔ hal bı ma laatu puure.
- ɔ hɔbıseɔ brɔɔ ke bı dɔ ɔ gu ɔ hal bı ma puure.
- ɔ bɔɔ ɔ zıɔɔɔ, ɔ bı sɔɔ ɔ duməɔ sɔdɔɔɔ mıɔɔa.
- K'ɔ hi zablə duu leu ba ɔ ma laatu, k'ɔ yerhən kın zıɔleke hi bı n bɔɔ à tɔle n.

(Une femme en train de balayer une cour)

Karında huraho

2. Hɔbıle mıɔɔa tı laafu kan ger n

Gerbıse n'à gaan hɔbıle dinne bıle n bala y, balaa, hɔbıle leu kan a zıbeɔ kı ger me n.

- **Hōbule duu lēkalehō**, k'a t'ōrōō mē bunkaŋ, a n t'a kale ōrōō n mēka bī han : sin n, zō n, kukur n, nihin n, kōl n, ber n, yhiinsi kun y'a walkuma kan sōnkaan kī n, gur n, kan hōbule duu gōsōnnō kī n. Makīda : Gaŋŋur kan kansa kī.

-**Hōbule duu hurahō**, k'a tī paŋŋakaŋ ger n : Yīyur n, bēliŋŋō n, kampaana n, muhin n, yarba n, bēnki n, busō n, banani n, sikir n, zōr n, sōnkaanŋōn n, kurŋōn kī n.

-**Hōbule duu karkuhō** k'a tī ninkaŋ ger laafu n: Hōbule butur duu lēv, kan dū duu lēv kī, ambō kuuru, tamaatu, bansi...

Puu gōnī, ambō : mummōlgō, tōgō, kur. Att.

(Plusieurs mets délicieux et nutritifs)

Karīnda karkuhō

3 Gisi ninkanhun

Lū gisigan y'à gaanin a n bōr hōbule miŋŋa bīŋ. Hōbule duu karkuhō k'ōrōō yī ŋ gerda rō brōō y'à gaanin ŋ n bōr à hōbule barla.

-A y'à gaanin a n dudu à gii kan zibēr kaŋŋīda bale kī.

- A y'à gaanin a n zu lōgtōrō dūdūkōlēr n, a n bōr taŋ pēesilē n gēe himilē n, a n bōr nuŋŋeyurō kun lōgtōrō t'a kale n bī saŋ miŋŋa, kūna bī, à miŋŋa tī hūnnaŋ laafu, nī k'a t'a nō n bī tī hūnnaŋ laafu sō.

Lūbannō gōsōnnō gannō tī hūnhanlē. K'a bō a n tī munne, k'ō zibēr kaŋŋīda bale tū, k'ō sō yē bilē tū. K'a dōr à bīr à bōlē kud n, k'ō ta nuŋŋeke n. K'a bō n tī nōbusubanŋ, a bī gōōta hal n y, k'a ta n nuŋŋeke n.

(Une femme enceinte)

Karında siho

3. Hi yaba gēē pēlii

Pēlii han memale yaba n, vinnō n ti gēēle n, yaba n, a n ti zaldaŋ ger ma. K'a n'ā nuŋŋe yi, a gula a n gerze. Gōōō k'a ti ŋ k'i zablā a n lēda bi, lūbannō gisigannō n kan ŋunō kun ŋ dōōlaar ni suur ku ro brōō n.

-Hō k'a t'a hunkale a v, pēlii yaba n ti ger ma:

Memale n, minbusu n, kōle n, hōbuaale n, nōbusu n, nun n, dōdōkuler busule n, yerdudgē n. K'a baa paŋŋa yi, a gula a n bōr i mē ŋiŋŋē, i gula ma, i le n ā tugu i i yerhugarla.

Kun pēlii ti lu gisigan ma, k'a n'a nuŋŋe yi zōn, a gula ma a n ga, gēē a nō bi n ā zar.

-Hō k'a ti gēē hi yaba gēē pēlii yaba bi n bi, vinnō n. An, hō k'a ti gēē vinnō brōō n bi, dintinnō n kan hiro kun ŋ ti gōŋ mōdlō n vinnō n bōr gurdale n bi ki. Hi gula n gōōta dūrker nō n, hēker nō n, bidonker nō n gēē tēku puure nō n vinnō brōō n bōr gurdale n.

-K'ōōō letaa k'ō yarba kan hi yaba gēē pēlii yaba bi ki, ō bi dō hi vēenle tu ō ma gēēne y, a n k'ō bōr wutaŋ vūndumē nō n dōmūn lēv.

(Une personne dormant sous une moustiquaire)

Karında suuruho

5 Saaga min

Saaga han yaba n, a n ti gōōō nasuŋ guta, an, ŋunō puurer brōō i lēda.

Bōn ti gēē saaga n ?

-Hōbile k'a ni ma miŋŋa, gēē hōbile k'a ni burbō.

Həbule gəe himile məd kün n n'a sudgə, gəe n n a sudgə, an, a nı bə mıyña n.

Həbule kün n nı hətale mıyña, muntunno n gurda n, gəe hər biser kün n nı bir η yıy yer n nə brəə n à zalıy.

-Hərbiser kün η tı gerbise nə n (gıra)

Kün ger bə a n tı saaga bəy kan bər himiñ kula-kula, an, k'a n ta nıyñeke n, balaa, saaga tı ger pañyadañ.

(Une personne faisant la diarrhée)

Karında sədhə

6 Yar kan lə kı zekula yabar gəsunnə

Yar kan lə kı zekula yabar brəə han yabar n, η n tı η sañ yar kan lə kı zekula dəmın n .

Yar kan lə kı zekula yabar gəsunnə b'a n han :

- Labır nuun jin n.
- Labır senwəle n.
- Gunni k'a tır busuñ, an, a nı senwə n.
- Geryar tar gəe lə luu k'a tır kıkəñ, gəe, a n bər sudıdañ.
- Sənsəbə a n bər busule t ma n.
- ηsəəbure n.
- Sıdaa n.

1. Yabar kən han brəə kün η tı gəe həniñgə n lə gür gi:

- A t'a kəñ lə n bər à wəyıy kula-kula, an, a bür zule à ger n y.
- Hi n bər buñ lə bı luu n karhiinsi, gəe, vəndə a hud n bəran, a gii n bər bəy.

- Zekula dɔmɪn n, a tɪ bɔr busuŋ ma.
- A tɪ lɔ nɪylɛ bunke zaruŋ.
- A tɪ gɛɛ nɔzarlɛ n kan kɪnabar kɪ n.

2 Hɔ k'a tɪ gɛɛlɛ n yar gur gi:

- Sunsu yaba n.
- Sunsubulɛ bunke bɪ n à gar a n à su kv n.
- Kɪnabar.

4 Kun yar kan lɔ kɪ zekula yaba ger dinne nasu, ŋ n'à gaanɪn :

- Ŋ n jannɪzɛ, k'à yaba bɪ jaav y.
- Ŋ b'a da à min n ŋ v yaba bɪ tɪ gɛɛŋ ja à dir y.
- Ŋ bɪ hɪnna hal n, ŋ n bɔr nɪŋŋɛbalɛ à mɪŋŋa ma y.
- Ŋ n zu kv n ger hura lɛv (yar bɪ kan à lɔ bɪ kɪ, gɛɛ à lubannɔ kɪ) ŋ ta nɪŋŋɛke n.

(Une personne atteinte d'une maladie sexuellement transmissible)

Karɪnda saambrahɔ

7 Kɔmaasɪdan min (tɪberkiloozi)

Dan kun t'a bilɪŋ kɔmaasɪdan bɪ han yaba zablɛ n, a n tɪ zaldaŋ. A yabanɪ bɪ tɔ n bɛsildekɔk.

Yaba bɪ zaldalɛ gɛɛrɔ :

Yabagan bɪ, danwulɛ, gɛɛ, a yarkɔbalɛ, gɛɛ, a bɛɛrwulɛ, gɛɛ a minnebar dɔmɪn n, yabaruɔnɔ brɔɔ tɪ bulɛ n, ŋ n'à kɛlgu lɪgɛ la. Hɛɛnsidɛgarlɛ dɔmɪn n, a gɪla a n zalda gɔɔrɔ zɪndar ma.

Hɔ kɔn yabagan bi y' à gaanin a n a ba, kɔn yaba bi bi zalda gɔɔɔ zindar ma bi :

- A n' à gaanin k' a n à leta à min le a n danwo gee, a n bærwo gee, a n yaaswo y.
- K' a leta k' a danwo gee, k' a yaaswo k' a n hɔ ku à le ma.
- A n' à gaanin a n lihi gee dambila ki da talla n y.

Hɔr kɔn η gila η n a hunka η v, kumaasidan bi n ti ger ma :

- Kɔn ger danwo a n ken dɔmin 14 han.
- A dambila n ti hɔlkɔda, gee ma n t' a ma.
- A kinkaasa n ti busuη.
- A me n ti maη gun-gun.
- Lige n ti man ma gun-gun, bagida kɔn nun ti baη.
- A n ti sugale.
- A n tir kɔle à la.
- A wɔgeele t' à zizeη la.

Dm: Kumaasidan bi nuηηeba n taη yir, an, logtɔɔɔ n t' a baη.

K' i zu n miηηa, i ti laafu yir. An, k' i ni zu n miηηa, a gila ma a n à seebɔ, ge n a jambur.

Karında siηηehɔ

8 Zevəd yaba, gee gay-gay yaba bi, hɔ k' a ti geele bi b' a n han.

- Kɔn ger gu gɔ la a n à da, gee, a n à duu, a min n talla ze.
- Nɔpuure k' a tir à duu a min n ti talla ze.
- Memale maan-maan gila ma a n bu yaba kɔn han bi n sɔ.
- Pɔlii kɔn n n' a nuηηeba miηηa y.

Ho k'a t'a hunkale a v, zevad yaba bi n ti ger ma bi :

- Duduule n, domun niyha, a gan gula ma a n à yerhugarla a n bər lihihud bəh.

Zevad yaba bi, yaba n a bur zaldale y. A niyhe ti niyheke n, k'i zu n miyha, i gula ma i laafuyi gilli.

Dm. O diga juwə puurer brəw ma miyha kun η baa duu y, an, kun η me ti maη sə k'ə ta η hun niyheke n zən-zən.

Karında neenhunhə

9 Memale min

O ə tutən ə yarba kan memale ki.

Memale ti zabra kan niyuure ki.

A gula ma a n bu dabəhun yaba n.

A gula ma a n hirbə ni mimpədə ma.

A gula ma a n bu gay-gay yaba n.

A gula ma a n a ka ni ma n ja.

Kun ni me ti maη hal n, k'ə dumə da hi n ə ka a min la, a wəwə kan a gannə ki la. O dudu ə gi kun dumə bi b'a kien ku y. Kun memale bi dər a bur à bəle à kud n, k'ə tan niyheke n.

Karında buhə

10 Nihure han à naa jə n a t'a miŋ.

Kun nihure t'à naa jəmiŋ, a ti laafu.

Kun ni yi, a y'à gaanin, a n bər à naa jəmiŋ bala, a n ta a n mun səd ku.

Nihure naa y'à gaanin, a n həbile miŋja bi, kun jəhi n bəran guta ni bi minto.

Kun ni bi mun səd ku, a gula ma a n bər həbiler kun ŋ gure ban nə brəw biŋ puure-puure.

N n'à gaanin n n samun həbileka nıpuure n y.

K'a baa dəlaar dinne ku, a gula ma a n gəwə guler həbile kun samun b'a ma bi bi.

Ni naa jəhi n ti dəŋ ma yabar guta binke n.

(Une femme qui allette son bébé)

Karında boolundinnehə

11 Səgale min

Memale, saaga kan həbəaale ki n ti gerbiŋe paŋŋadan, a n t'a me hi jaŋ, a n gula ma a n a ka a n səga.

Hə k'a gula a n a hinka a v hi ja ger me n:

- K'əwəw suda a mekii bi n, an, a bir a bəgəwəle y.
- K'a yeerə t'à titan.
- K'a nun ti gaŋ.
- Kun misi bir a gan tule y.
- Kun nıpuure n, à yeerə t'à zalŋ hun.

K'wɔɔ lɛbaa kɔn yaba kɔn han bi n ɔ nasu, k'wɔɔ bu ɔ ti saagabɔŋ, gɛɛ ɔ ti hɔbɔlɛ ɔ lɛ, gɛɛ ɔ mɛ ti maŋ, k'ɔ bɔr himiŋ kula-kula, kɔn nɪpuure n, k'ɔ sikirhi gɛɛ yehi ka u. An, ɔ bi nɪŋɛke tale tɔ bɔ ɔ nɔ n y.

K'wɔɔ sɔga, gɛɛ k'wɔɔ lɛbaa k'ɔ sɔga, k'ɔ bɔr hɔbɔlɛ kɔn ŋ ti ger mɛkaŋ bi buŋ, ambo : Zɔ, sin, kukur, nihi, kɔl..., an, kɔn ɲɔnɔ puurer n, brɔɔ ɪ lɛda.

Karɪnda boolunhurahɔ

12 Hunhɔnle min

Kɔn lu ti gisi n, a y'à gaanɪn a n ta lɔgtɔrhal n kɔn n n à hɔn tetanɔɔsi nɪŋɛ n.

Hunhɔler brɔɔ gɛɛɔ :

Lɛɛkale hɔnle bi mun dinne ku, lu bi y'à gaanɪn, a n ta a n aa n à hɔn a hurahɔ ma.

Kɔn hɔnle hurahɔ bi dɔɔlaar dinne ku, a y'à gaanɪn a n ta, a karkuhɔ ma.

Bi kud bi, a hɔn à ti bɔraaŋ dɔɔlaar suur-suur kidure.

Kɪna bi, lu kɔn bi kan à ɲɔnɔ puurer brɔɔ ki lɛv tetanɔɔsi zibɔr bi ŋ ma y.

Lu niŋŋə k'a zu hunhɔnler brɔɔ lɛv n bi ti tale a n ga, an, a ni jibə tetanɔɔsi ma y.

Kɔn biŋan niyi sɔ, a ti tale a n maasileba, an, tetanɔɔsi n'à da ma y.

(Une séance de vaccination)

Karɪnda boolunkarkuhɔ

13 Jinnno niyyeɓa n taay lay.

Kun ger bu ɗɗo gii kan jin ki, k'ɔ lar ɔ u, jin der n gee, jin gulle n ?

K'a u jin der n, k'ɔ sargale ger hunka ma, hi miyya kun y'a kasila kan sanfanni ki n.

Kun jin gulle n, gee dintin y'à tale guta; a sudgon ɗɗo taay sanfannihi miyya n, ɔ su la ɔ sudgo yehi n.

Ɔ bɔle ɔ niyye k'a ti yabar juna zizey bi tale.

Ɔ peela budgo ma, kun muntunno gee dintin b'à no jin bi ma y.

Peela bi sudgo ɗɗo taay sanfanni n a hu n bo, ɔ kasila a n hir miyya, ɔ tu a n ga, ɔ bir jin bi kusuj hun damin lev.

K'a maasileba, a n damin saambra ku, an, jin bi bir à bɔnle n, k'ɔ tutɔn ɔ ta yabagan bi n logtorhal n.

(Une personne ayant des plaies)

Karɗa boolunsiho

14 Ɔɗɗo hallu buyeero min

Gerbiɓe bu kan hoɓiɓe bu ki lev han, ɗɗo laafu gunno n.

Talla bi laafu digamaganno brɗo letaa k'ɗɗo n ɔ lebadinne ɔ laafu kama bunke n.

Leekale ma bi, pakida n kun halgan lev n buyer hon à hal n.

A huraho, ger k'a y'aa buda bisi n, k'a n terka la.

K'ɗɗo lebaa kun bu bi n'ɗɗo himile bi zaarba, buyer bi kan tu bi ki y'à gaanin a n à gar ku ma metir buhira (20).

A n'a gaanin, ɔ hɔbuser brɔɔ tu η n bɔr dintinkanɔ lɪgɛ bɪ ma y, a y'à gaanin ɔ yɪ η bɪnkɛ ba à hɔ.

Kɪna sɔ bɪ, ɔɔɔ tɪ buguntu yɪɪ, ɔ kute ɔ hɔsɪla.

(Comment entretenir nos latrines)

Karɪnda boolunsuuruhɔ

15 ɔ dɪga gɔɔɔ ma mɪɪɪa kɔn η n à da ɔ han

Nasaara nɪɪɪɪ lɛ tɪ kɔsɪ, kɔn bunsu b'uru hɔn, ɪ yabagan gɪla a n ga. ɔ tutɔn ɔ gɔɔɔ sɔn gɔta ɔ bɔr dɪgale η min ma mɪɪɪa.

Gɔɔɔ gɔta tɪ puu n, η n gɪla η n à da ɔɔɔ han yabar gɔta nɪɪɪɪ bɪnkɛ n.

Dɔmɪn nɪɪɪɪ n gɔɔɔ brɔɔ nɪɪɪɪɪɪɪɪ tɪ mɪɪɪa a n lɛda. Balaa k'uru gɔɪn dɔ, ɪ gɪla ɪ y'aa bɔ yɪr, an, ɪ nɪ bunsu ka y.

Bɪ minto bɪ, ɔ bɪ dɔ sɛda puu ma y, an, k'ɔ gɔ butur zɛla tu.

Gɔ ɔɔɔ tɪ gɔta : A tɪ hillekanɔ, a tɪ hɔnkɔkanɔ, a gɪla ma a n a ka la n bɔr banɔ mɪɪɪa sɔ.

(Une séance de reboisement)

Karɪnda boolunsɔdhɔ

16 B'ɔɔɔ t'a banɔ k'ɔ ma bɪ ɪa y.

Lɔ gɪsigan y'à gaanin a n bɔr hɔbɪlɛ k'a tɪ gɛr ma danɔ la n bɪ buɪ.

Gallen gɔta, kɔn gɪsiganɔ brɔɔ nɪ hɔbɪlɛr kɔn han brɔɔ bɪ, η ma tɪ ɪaɪ. Kɪna bɪ, yabar n tɪ kikirkale η ma.

Bɔn hɔbɪlɛr brɔɔ n han : sinɛ, hɔhɔr, sin kan hɔlɛɛ butur dɔ kɪ.

Kun gisigan ma baa ja, a yeero, a wɔmpiintello kan a lekiro ki han à ban taan hude. A me paɲa bi dɔn k'a n yarba kan yaba ki y.

Kun lu gisigan ma baa ja, a niɲe ti niɲeke n.

Manale bi, yaba miɲa bee n y, a gila a n ger miibɔn.

(Une personne sous une transfusion sanguine)

Karɔnda boolunsaambrahɔ

17 Gerbiɛ mekɔr guta-gutar.

Ɖɔɔ me bi y'à gugu zigir guta-guta karku (3)

- Min
- Bidehɔr (busɛ ; Kien kan nɔ ki)
- Gɔdar, wɔr kan gannɔ ki

(Les trois parties du corps humain : La tête, le tronc et les quatre membres)

Min

Min bi han, minkolgo bi n kan yil bi ki n. Minkolgo bi bala n ti kaabɔɲ, tusɛ bi n ti kɔdaɲ bulli.

Hɔr kun ɲ ti yil bi ma bi : yeero n, mii n, lembuler n kan turo ki.

Bidehɔr (busɛ ; Kien kan nɔ ki)

Yuro guta n ti nunkale n. Wur n, kien n, nɔ n, nɔ bi n ti buɣubugu.

Wɔr kan gannɔ ki

Ɖɔɔ bakubaku bi n ti zəkɔr brɔɔ dukɔɲ ɔɔɔ kien bi le. A lev bule n bi, kɔr karku n tan : zəkɔ, wɔhar kan wɔ ki.

Bud bi n ti gɔdar brɔɔ dukɔɲ busɛ bi le.

Gannɔ brɔɔ ma : Ganda n, ganhar kan gantɔlaki.

Karɛnda boolunsɩŋɛhɔ

18. Hɔmbadɔle hɔr(les organes de sens)

Hɔmbadɔle hɔr suuru n (5) t'ɔrɔɔ hun.

Mekii

Nun

Yɛɛrɔ

Mii

Tuuru

1. **Mekii** : Mekii bi n t'a kaŋ uru n a tiindo ɪ v hɔ y'à nɔ uru n. Mekii bi nɔ n, mebar guta n ti bi n, ŋ n aa kv zen kan mimpudɔ ki. Brɔɔ y'a ka ɔrɔɔ n ti hɔ sise kan a ɲɔnle ki bɔkɔla n dɔŋ.
2. **Nun** : A n t'a kaŋ ɔrɔɔ n ti hɔlihɔdɔŋ. K'a ti leen-leen, len-len, kiru, kusi gɛɛ masa ...
3. **Mii** : A n t'a kaŋ ɔrɔɔ ti hɔgiimaŋ.
4. **Yɛɛrɔ** : Ŋ n t'a kale ɔrɔɔ n ti lɛgɛyɔŋ. Dɔgale hɔr n.
5. **Tuuru** : Ŋ n t'a kale ɔrɔɔ n ti buɔur maŋ, kan hɔ kɔn t'a hunle ɔrɔɔ n bi ki. Tuuryer bi nɔ n bi n bi, kii hɔla-hɔla n ti bi n, a n gula a n har. Tur bi ti baa bu n bɔr hizeŋ, ɪ v, ɲɔn n, k'ɔrɔɔ tu a n à ba guta, a gula a n tuuryer bi ta.

Karɛnda boolunnɛɛnhunhɔ

19 Hɔmbadɔle hɔr brɔɔ nunkanhun.

1. **Mekii** : ɔrɔɔ gaanɩn ɔ ɔ zur dɔmɩn lɛv kan sanfannɩ ki. ɔ dudu ɔ gii kan hɔr niŋɛr kɔn gula ŋ n ɔrɔɔ mekii garma bi ki.

2. **Nun** : K'wɔwɔ hɔbɩlɛ bɩ ɔ na, k'ɔ hi da ɔ lɛlu, kun yabayɔnɔ bɩ zu ku n hɔbɩlɛ kuure-kuurer kun η gɔ ɔwɔ lɛ n bɩ kɪ, η n à kɛlgu ɔwɔ mɛsin bɩ la y.
3. **Miiyer** : Ɔwɔ miiyeero brɔɔ y'à gaanɩn η n bɔr fɩvɩ... dɔmɩn lɛv. Kaa y'à wɔta miiyeero brɔɔ nɔr brɔɔ la, a n'à gaanɩn ɔ yɩ η bɔ y, balaa, η n t'à tan karmɩnsɩnnɩ ma tulle yabar gɔsɩnnɔ minto.
4. **Yɛɛrɔ** : Lɩgɛgule k'a paŋŋa tan maan-maan kan lɩgɛgule k'a paŋŋa ban kɪ tɩ yɛɛrɔ brɔɔ kɔŋ, ɔ dudu ɔ gi sɔ kan karmɩnsɩnnɩ kɪ, hɩhɛl kɪ, hɔr zagannɔ kɪ... Ɔwɔ n'ɔ gaanɩn sɔ ɔ ɔ yer tiŋŋɔ kan wɔ dɩntɩn kɪ y.
5. **Tur** : Tur bir yeŋ hɔ kaŋŋɩda ma y. K'wɔwɔ lɛbaa k'ɔ tur kii hɩla-hɩla bɩ n har, k'ɔ dudu ɔ gii kan hɔ kaŋŋɩda duu lɛv kɪ, ambɔ : gisin kɩl-kɩl, wɔtaalɛ, hɔ kaŋŋɩda kan hɔ sɩrɩnpɩnnɛ du à tur n kɪ. Ɔ t'ɔ hɔrka gi ɔ ɔ tur bɩ bɩ waarɩn.

Karɩnda bɔhɩrahɔ

20. Gerbɩsɛ yurɔ

Gerbɩsɛ yurɔ lɛv 208. Min yurɔ tan, kɩɛn kan kɛnkud yurɔ kɪ tan, mɛkɔwɔ gɔsɩnnɔ brɔɔ yurɔ t'a nɔ n sɔ.

K'wɔwɔ dɩga gerbɩsɛ yurɔ brɔɔ ma muŋŋa, ɔwɔ t'a yɩŋ, yurɔ brɔɔ duu t'à hɔhɔ. Ɔwɔ gɩla ɔ yɩ η gɩgɩ kɩna : Yurɔ gente-genter, yurɔ pakada-pakadar kan yurɔ kuti-kutiro kɪ.

- **Gerbɩsɛ yurɔ zibɔr**

Gerbɩsɛ yurɔ n tɩ nɩnkalɛ a mɛ bɩ n, bɩ y'a ka kun ger gannɔ yɩyar, a bir à daŋ ma a n gɩn y.

Yir leu dukule bunke tan, dukule bunker brɔɔ y'a ka η n gila η n gugu.

(Squelette d'un humain)

Karında buhıra a yir ki dinnehɔ

21 Gerbise yuro laafu kama

Yuro brɔɔ kaŋɔdabar kama

K'ɔrɔɔ yuro n hunna kaŋɔda bi, a y'à gaanin k'ɔrɔɔ n hɔbile miŋɔa bi, ambɔ : sin, zɔ, nihi, gir, gɔni, kukur, dɔni, dulee...

Hɔbiler kɔn han brɔɔ ti pakɔda kan ɔrɔɔ leu ki, an, juɔɔ puurer brɔɔ i leda, balaa, a t'a kaŋ η male n hunna miŋɔa.

- Yuro totɔler

Kun gerbise male ni ja, a yuro bir à dan ma η n hunna kaŋɔda y, η gila n à tɔ. Bi y'a ka lekɔlɔɔnɔ gɔsɔnɔ kɔnkud yir n t'à tɔ bi. A y'à gaanin, ɔ ti juɔɔ brɔɔ dɔdɔku kun η n ti hunna zan.

Karında buhıra a yir ki hurahɔ

22 Yuro sampugur

Yir gila a n yi, gee, a n yar, bi n n t'a hin ma n u : meyarle. Kun yirtakule y'à gar à bunke n, an, n u : A me y'à nɔkuma, gee bɔ a u n.

Ma min

Ma han, hi sɔda n, a n ti bran mabaarɔ n. K'ɔrɔɔ ɔ me hɔnsi, ma n ti buŋ, balaa, me bi leu han, mabaarɔ y'a han.

1. Mahi kan makile ki.

K'ɔrɔɔ mɔd ka hɔbɩse ma ma, gɛe kur hɔ, ma bi t'à baŋ dikiŋɛ, bi n t'a huŋ ma n u : hunkun a y'a ba. K'a maasɩe ba puure bala, ɔrɔɔ ti makile yuŋ kan mahi ki. Hi k'a y'à ka a bule n bi n mahi.

K'ɔrɔɔ mænsin k'a ti dɩgaŋ yabaŋuŋɔ ma bi sa ɔ dɩga ma ma n, (mikrɔskɔpi) ɔrɔɔ ti hɔr juɔɔ-juɔɔr yuŋ sɩda-sɩda n n ti ŋ biliŋ matɔrlɛgannɔ, kan hɔr hude juɔɔ-juɔɔr ki, n n ti ŋ biliŋ meyarbɛnno.

Karɩnda buhɩra a yɩr ki karkuho

23Huur zibɛr.

Huur n ti ma gigiriŋ mekɔɔrɔ brɔɔ lev ma. ɔrɔɔ mesin bi hɔbɩe n ma n. Huur bɔkɔn kan pɔmpɩ ki, a n ti tale a n t'à bɔŋ, ma bi n t'à daŋ mabaarɔ brɔɔ gi, a n ti taŋ mesin kɔɔrɔ brɔɔ lev gi. Bi y'a ka k'ɔrɔɔ ɔ wɔka ɔ kiɛn la, ɔ t'a yuŋ a n bɔr hirbɛŋ.

Ma bi n ti taŋ mekɔɔrɔ brɔɔ lev gi, an, dintin dinne mɛ b'a ma y. Bi n, a t'aa n dintin kaŋ, a n à bɔ a n ta fɔfɔ n. Fɔfɔ bi n ti hɩhel k'ɔrɔɔ t'a garuŋ bi saŋ a n ma bi sudɔɔ n muŋŋa. Ma muŋŋa kɛn han bi n t'à bɔle a n ta huur n, bi n à bɔ a n a juɔn mesin bi lev gi.

(Le Cœur)

Karɩnda buhɩra a yɩr ki siho

24. Sɔɔ laafu dɩgama min

Sɔɔ n ti hɔbɩe suŋ, a n bɔle a n ta ɔrɔɔ nɔ n, bi minto bi, a y'a gaanun k'ɔ dɩga a min ma muŋŋa.

- K'i hɔbɩe bi i ja, k'i i sɔɔ sudɔɔ.

- ɔ bi sikir bi maan-maan y.
- ɔ dudu ɔ gii kan hɔbɛ sɛsɛ gɛɛ a ɲɔnɛ maan-maan bilɛ ki.
- ɔ dudu ɔ gii kan hɔ k'a gula a n ɔɔɔ sɔɔ zar bi ki. (yɪr kaŋŋɪda sɔlɛ, butel tel gɔlɛ, hɔ zɛla, kan sɔɔ zɔlɛ ki...)

K'ɔɔɔ nɪ dudu ɔ gii, ɔɔɔ sɔɔ gula a n b'aa n à zar, sɔɔyaba duu y'à hɔhɔ minto.

(Des dents)

Hɔbɛ bilɛ min

K'ɔɔɔ nɔbaaɔ brɔɔ zibɔr n bɔr yɔlyɔl bi, a y'à gaanɪn k'ɔ dudu ɔ gi kan hɔbɛ bi zɔn-zɔn ki, a n k'ɔ hɔbɛ bi sugu muŋŋa k'ɔ bɔlɛ ɔ mun. K'ɔ dudu ɔ gi kan hɔbɛ maan bilɛ ki.

Karɪnda buhɪra a yɪr ki suuruho

25 Yabaŋɔnɔ min (mikrɔɔbi)

Yabaŋɔnɔ brɔɔ han, hɔr bɪsɛr ɲugɔ-ɲugɔr n, ɲ n ti bɪsɛbarbaŋ gɔɔɔ bɪsɛr ki. Bɔn ɲ ti ɲugɔ-ɲugɔ maan-maan bi minto, yer bir a n daŋ ma a n ɲ yi y, kɔn bɪn mɛsɪn kɔn t'a bilɪŋ mikrɔskɔpɪ bi ki n.

Bɪsɛbarba ɲ taanŋ : hɪhɛl n, hizabla n, tɛr kan hɔbɛlɛ vɛɛnlɛr ki n ...

Kɔn yabaŋɔnɔ ger mɛ n, a n ta a n t'a ma nɔgɔ, a zɛkumbirba à taanŋ hura, zɔn- zɔn bala, huraŋnɔ brɔɔ n'à zɛmkumbirba hura-hura, ɲ n à ba si, ɲ n àdɪdala mɪnnɛ ɲ n bɔr taŋ.

Bi minto bi, yabaŋɔnɔ dinne gula a n à yɪŋ a n à ba yabaŋɔnɔ tɔsi hɔka hille dinne.

Yabaŋɔnɔ brɔɔ n ti gɛɛ yabaŋɔnɔ n : Kɔn gerbɪsɛ mɛyarbɛnno bu ɲ bir à daŋ ma ɲ n yarba kan yabaŋɔnɔ brɔɔ ki, a gan ti yabaŋɔnɔ.

Karında buhira a yir ki sɔdho

Burkina faso min

1. Bisebar min Lero

- Ger lev ti le n k'a do à bisebar ma.
- Gɔɔɔ gigibole ban y : Kun lu n mu, kun yar n mu, kun duu bo n i mu, kun mikəsida, gee nasaara n i mu woo, gee kun zunhun kaa ger n mu a kalin.
- Ɔ do ɔ v lombar, paŋŋabagerma, ɲunɔdayɔlema kan ho lev k'a ti gerbise gureboŋ hun bi ki lev so.
- Burkinagɔɔɔ kan gɔɔɔ kun ŋ ti bisebarban Burkina talla la ro broo ki miyer y'à gaan doma n. Ger lev ti le n k'a ta à min n dudokanno tar.
- Ger lev ti le n k'a ka avokaa ma k'a n à da à han dudo bunke n.
- Gesti bi le n k'a wu à min hal n paŋŋa n, gee k'a lezu à min hal min n y.
- Ger lev ti le n k'a sidaka Hunsu n, gee k'a bi sidaka v y, k'a yaada, gee k'a bi yaada y, k'a dɔkɔle à munno ki ger bide n à huzzar, gee à huurnogo hunka y.
- Ger lev ti le n k'a hɔrdale hun, k'a hɔrmin gulɔdaba.
- Ger lev ti le n, kan à hɔntaahan ki, k'a ta n talla k'a leta bi la a y'aa bisebar ba n.

Karında buhira a yir ki saambrahɔ

1 Lero politik bunke n

- Burkinager lev ti le n k'a muŋŋa ka, talla bi kan gɔɔɔ broo ki nunkanhun minto. Kuna bi, kun gɔɔɔ leta ŋ gula ŋ n a bon k'a n ka lema.
- Ger lev ti le n k'a politikiba, an, politik k'a ti gee gugokuma n, Hunsu zunhun bunke n, gee duu bunke n bi so.

2. Hɔkama bunke n

- Ger lev ti le n k'a bir à walaho n.
- Ger lev ti le n k'a zibər k'à letaa bi ba, k'a bir bisekanj lero brɔɔ ma.

3. Kiirobale

- **Yilesibir:** yilesibir bale ti pakida kan Burkunager lev ki

Yilesibir bi han, ger yile dɔmun kan à yile bunke ki n, a t'a hunkanj, i baabaa kan i naa tɔ ki, a n t'a kan i i dama i kiirɔ gɔsɔnnɔ ba sɔ. Yilesibirba n taanj yile dɔmun n. K'a ken mun karku han, a ba à taanj dudɔyilesibir. (Bi ge ti yuj k'a hun a v, gɔɔrɔ n ti geɛj baa gun, η n kaseɛɔvka kun yilesibir bi n ba.)

- **Yilsibir (kardantee)**

Burkina ni k'a dɔlaar boolunsiɲə (18) ku, a ti pakida n k'a kardantee n bɔran.

Yilsibir ba n taanj kɔmɔsarɲaa n. Iru yilsibir bule n, n t'uru tɔbanj kan i sɔl ki, talla k'uru tu n ki, i yile bunke kan i yile dɔmun ki, zibər k'uru t'a banj ki, gulga niɲɲə k'uru hal tan ki, ger kun gula n n a bil uru mimpakida dɔmun n tɔ kan a sɔl ki.

Kina bi, n t'a dɔj kun zɪkaa n uru n, an, leda bi mimpakida dɔmun n.

Karında buhira a yir ki siɲɲehɔ

1. Geɛrɔsalərmin.

Geɛrɔsalər lero han, a da η taale ɔrɔɔ han k'ɔrɔɔ bi agɪsɪdanba y.

- **Gammaganɔ gersale.**

Gammagan han, gerlegi n a t'a sanj gɪsa la.

ŋ y'à gaanin η n dɪga gɪsa kan bile ki η n bɔle η n ger bi ze la

